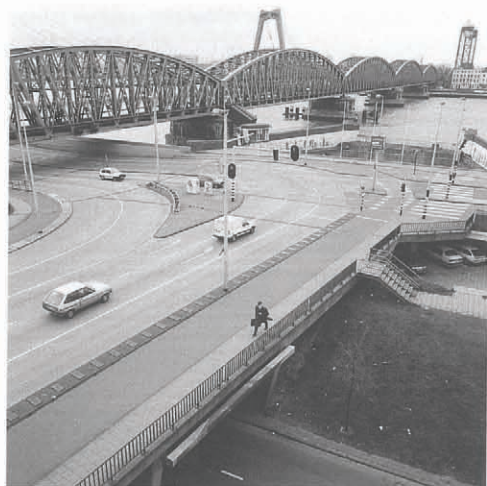


Beschreven Leegte



In 1991 ontstond aan de Academie van Bouwkunst Rotterdam het plan om een aantal activiteiten te organiseren naar aanleiding van de huidige ontwikkelingen in de architectuur in Barcelona. Afgezien van het feit dat de Barcelonese architecten uitgebreid in de belangstelling staan vanwege hun grensverleggende projecten en esthetiek, zijn er plannen ontwikkeld die zich kenmerken door een grote interdisciplinaire gelaagdheid en is er een ontwerphouding ontwikkeld die alle schaalniveaus van het ontwerp en de openbare ruimte kan beslaan. Deze houding was hetgeen ik tijdens de workshops onder de aandacht wilde brengen. Aangezien de Dienst Stedebouw en Volkshuisvesting en Rotterdam Waterstad nauw bij de workshops betrokken waren, ontstond de mogelijkheid om de strategieën die in Barcelona zijn ingezet te toetsen aan de Rotterdamse context.

Het proces dat tot deze specifieke Barcelonese aanpak heeft geleid is in de jaren zeventig op gang gekomen. In de periode van 1974 tot 1976 is er in Barcelona een stedenbouwkundig plan geformuleerd, het zgn. Plan General Metropolitano dat mede zijn oorsprong had in de harde actie van verschillende buurtcomités. In de tijd van de dictatuur formuleerden zij een aantal eisen ten aanzien van de volkswoningbouw, de woningbouw en de kwaliteit van de gebouwde omgeving en openbare ruimte. Het plan besloeg niet alleen het centrum van de stad Barcelona maar tevens de omringende gebieden waardoor het een voorstel kon doen voor een gebied van ruim 470 km². Op het moment dat Oriol Bohigas van de eerste democratisch gekozen burgemeester Narcis Serra de opdracht kreeg om een plan te ontwikkelen voor de stad Barcelona, lag er reeds een aanzet voor een plan, waarbij Bohigas echter stelde dat de interventies in de stad op basis van criteria van het architectonisch ontwerp dienden plaats te vinden. Bohigas heeft zich vaak uitgesproken tegen de planning en haar instrumenten en tegen het onvermogen om vanuit de stedenbouwkundige discipline de vorm van de stad onder controle te houden. Het modelmatige denken werd afgewezen evenals de zoning; daarentegen werd er geprobeerd met stedelijke elementen naar een werkelijke architectuur te werken. Tevens maakte de economische malaise van die tijd het noodzakelijk om een strategie te ontwikkelen waarbij met een minimum aan middelen een zorgvuldige ingreep gemaakt kon worden, met een maximum aan impact.¹ Binnen dit kader heeft in Barcelona de ontsnapping naar de openbare ruimte een vlucht genomen. In het begin van de jaren tachtig zijn er overal waar ruimte was pleinen gerealiseerd. In een later stadium zijn er parken verschenen in de voormalige industriegebieden, doordat de industrieën verdwenen uit het stadsbeeld en zich in de periferie of zelfs geheel buiten de stad vestigden. Gedurende de afgelopen jaren zijn de locaties ontwikkeld, die door de aanleg van de Segundo Cinturon aantrekkelijk werden; de zgn. nieuwe centraliteitspunten, rondom de infrastructurele knooppunten. In deze perifere locaties werden pleinen, parken, openbare en culturele voorzieningen aangelegd. Het stedelijke weefsel heeft een verandering ondergaan die zich vanuit de leegtes ontwikkeld heeft. De projecten werden gerealiseerd daar waar de gemeente relatief eenvoudig kon ingrijpen doordat de grond in het bezit van de gemeente was. Dit heeft ertoe geleid dat de duidelijkst te benoemen samenhang tussen de verschillende openbare ruimtes gevormd wordt door de mogelijkheid voor de gemeente hier iets te realiseren, en dus min of meer op toeval berust. Terwijl de ontwikkeling van de openbare ruimtes en de door de gemeente gerealiseerde projecten voor het collectieve opzienbarend zijn, hebben de ontwikkelingen op particulier initiatief hier weinig aan toegevoegd.² Het belang van de eigentijdse Barcelonese architectonische cultuur voor de Nederlandse context is vooral te

vinden in de verhouding tussen de openbare ruimte en de bouwopgave die zowel infrastructureel als architectonisch kan zijn. Waar in Nederland grote projecten ophouden bij de gevel, wordt in Barcelona geld gegenereerd om het project te verankeren in zijn omgeving door tevens de stedenbouwkundige context en openbare ruimte op te vatten als een cruciaal onderdeel van de kwaliteit van de gebouwde omgeving. De rol van de architectuur strekt zich uit over een breed vlak dat verloopt van het detail op het kleine schaalniveau tot landschappelijke projecten op het grote schaalniveau. De projectie van verschillende schaalniveaus over het vakgebied heeft tot gevolg dat de afzonderlijke projecten in diverse lagen kunnen ingrijpen op het functioneren van de stad, verlopend van het interieur naar de perifere gebieden van 'nieuwe centraliteit' rond en om de Segundo Cinturon, die een nieuwe ordening en gebruik van het stedelijke territorium tot gevolg hebben.

In de projecten die er het afgelopen decennium in Barcelona gerealiseerd zijn is een succesvolle poging ondernomen om de verschillende vakdisciplines dicht bij elkaar te brengen. Door de integratie van verschillende bestuurlijke, administratieve en uitvoerende instanties, waarbij het project als inzet diende, is men in staat gebleken om resultaten te boeken die niet alleen een oplossing voor een specifiek probleem gaven, maar die invloed hadden op de ontwikkeling van het stedelijk areaal. Door de workshops aan de



Academie van Bouwkunst Rotterdam wordt deze houding geïmplementeerd in het onderwijs, en doordat de opgaven en presentatie van de plannen plaats hebben gevonden in samenwerking met de Dienst Stedebouw en Volkshuisvesting, werd ze gekoppeld aan de Nederlandse architectonische praktijk. Het feit dat Barcelona zich juist vanuit haar leegtes ontwikkelde, vanuit de contravorm van de stad, is een aanleiding geweest om in Rotterdamse locaties te zoeken waarbij de leegte van de plaats de karakteristiek van de opgave was. Analoot aan de verschillende typen opgaven die juist in Barcelona zo'n succesvolle uitwerking kregen is er gezocht naar drie typen opgaven die deze karakteristiek ook hebben: een kleinschalige locatie binnen het bestaande stedelijke weefsel in het centrum van Rotterdam; een infrastructureel knooppunt dat door de onder tunneling van het spoor een vernieuwde betekenis en aansluiting moet krijgen op de stad; en een openbaar park/begraafplaats aan de noordrand van Rotterdam in een gebied dat door de uitbreidingen van de infrastructuur en de luchthaven

Zestienhoven aan ingrijpende veranderingen onderhevig is.

Sinds korte tijd zijn de Rotterdamse Dienst Stadsontwikkeling en de Rotterdamse verkeersdienst geïntegreerd tot één sector. Dit kort nadat in de voormalige Dienst Stadsontwikkeling de stedenbouwkundige- en landschapsdiscipline (inrichting openbare ruimte) reeds geïntegreerd waren op afdelingsniveau. Rotterdam was de enige stad in Nederland met een eigen onafhankelijke directie Verkeer, logisch voortkomend uit de dominante betekenis van de logistieke functie van Rotterdam. Inmiddels is duidelijk dat de nieuwe verkeer- en vervoersopgaven meer intrinsiek in het ruimtelijke orderingskader moeten worden uitgewerkt, en omgekeerd is de ruimtelijke ordening te afhankelijk van de vervoersdiscipline. Hieruit voortvloeiend kent de inrichting van de openbare ruimte verschillende problemen die samenhangen met de slechte bodemgesteldheid, de veelheid van claims op de buitenruimte waarvan de verkeersmachine een belangrijk onderdeel vormt, en de beheersbaarheid van het ontwerp, die het tot een van de moeilijkste ontwerp-opgaven maken. Om een samenhangende visie te kunnen formuleren voor de inrichting en de aanpak van de openbare ruimte, is er door de Dienst Stedebouw en Volkshuisvesting een buitenruimte structuurplan geformuleerd voor de stad, dat als referentiekader kan dienen voor partiële ontwerpen.³

De groeiende aandacht die er bij de Dienst Stedebouw en Volkshuisvesting voor de openbare ruimte bestaat en de huidige mogelijkheden om de belangen van verschillende disciplines bij het tot stand komen van het ontwerp te betrekken, hebben nieuwe perspectieven geopend voor het vak. De drie verschillende typen opgaven van de workshops kunnen gezien worden als testcases voor het integreren van de verschillende dis-